

GEOLOGY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-385-9-11>

“MINERALOGICAL ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE” IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

«МІНЕРАЛОГІЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНИ» В КОНТЕКСТІ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Kulchytska H. O.

*Doctor of Geological Sciences, Senior
Research Fellow,
Chief Research Fellow,
M. P. Semenenko Institute
of Geochemistry, Mineralogy and Ore
Formation of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Кульчицька Г. О.

*доктор геологічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник,
Інститут геохімії, мінералогії
та рудоутворення
імені М. П. Семененка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Chernysh D. S.

*Candidate of Geological Sciences,
Head of the Department,
M. P. Semenenko Institute
of Geochemistry, Mineralogy and Ore
Formation of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Черниш Д. С.

*кандидат геологічних наук,
завідувач відділу,
Інститут геохімії, мінералогії
та рудоутворення
імені М. П. Семененка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Sietaia L. D.

*Senior Researcher,
M. P. Semenenko Institute of
Geochemistry, Mineralogy and Ore
Formation of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Сетая Л. Д.

*старший науковий співробітник,
Інститут геохімії, мінералогії
та рудоутворення
імені М. П. Семененка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Золотий вік мінералогії. 50–90 роки минулого сторіччя ознаменувалися бурхливим розвитком мінералогічної науки в Україні, тому вони справедливо отримали назву «золотий вік мінералогії» [4]. Величезна роль в організації тогочасних мінералогічних досліджень належала академіку Євгену Лазаренку. Завдяки йому, як організатору, відповідальному редактору та одному з авторів, з 1960 по 1977 р. світ

побачили зведення з мінералогії окремих регіонів України – Закарпаття, Волині, Передкарпаття, Поділля, Донецького і Криворізького басейнів тощо. Останньою була «Мінералогія Приазов'я» (1981), завершена вже його учнями. Кожна книга містить не лише характеристику мінералів, знахідки яких відомі на території регіону. Опису мінералів передусе геологічний нарис території та історична частина, що стосується розвитку геолого-мінералогічних досліджень у регіоні і внеску попередників.

Виникла нагальна потреба в узагальненні отриманої інформації ширшого плану – створити «Мінералогічну енциклопедію України». Така задумка була в пріоритетних планах академіка. Та не судилося. Пізніше у стислому вигляді вдалося зробити лише довідник про знахідки мінералів на території України [5].

Мінералогічна наука в незалежній Україні. Наступні десятиріччя були не такими сприятливими для розвитку мінералогії в Україні, та, попри все, професор Орест Матковський, один із лідерів мінералогічної школи академіка Є. Лазаренка, розпочав підготовку зведення з мінералогії Українських Карпат. Видання окремих книг п'ятитомника розтягнулося на чверть віку (з 1990 по 2014 р.). За цей час зібрана у першому томі інформація про прості речовини, золото і діамант зокрема, вже потребувала суттєвого оновлення. Ще більше потребували змін і доповнень дані, опубліковані в монографіях за редакторства академіка Є. Лазаренка. До того ж, після розпаду Радянського Союзу українська наука переорієнтувалася з російських на міжнародні центри та їхні рекомендації, що також спричинило низку змін.

Тому професор Володимир Павлишин, як учень і ще один лідер школи академіка-мінералога, в 2000 р. започаткував роботу зі створення багатомовної «Мінералогічної енциклопедії України» з «нуля». Було зібрано численний колектив авторів – висококваліфікованих мінералогів зі всієї України, знайшлися спонсори, складено перелік термінів, схему опису, призначено виконавців. За планом енциклопедія мала містити близько 3 000 статей, розташованих за абеткою, з узагальненням і систематизацією відомостей про всі мінерали, виявлені в геологічних комплексах України (зокрема і в продуктах техногенезу), а також про головні поняття мінералогічної науки. Передбачалося також помістити статті із суміжних з мінералогією наук – геохімії, петрографії й петрології тощо, а також висвітлити законодавче забезпечення видобутку та охорони мінеральних ресурсів України.

Усе передбачало успіх і швидке завершення роботи, та вона розтягнулася на 13 років і так і не дійшла до логічного закінчення. Причин невдачі було багато, та головною, на наш погляд, була абеткова структура енциклопедії. Відсутність статті хоча б про один мінерал з абеткового переліку загальмувала підготовку всієї праці до друку.

Змінювали число томів, їхній обсяг, авторів і спонсорів, зібрали багато повноцінної інформації про поширені в Україні мінерали, та не про всі, і праця не була опублікована.

Вебресурс «Українська мінералогічна енциклопедія». У 2013 за створення «Мінералогічної енциклопедії України» (МЕУ) взявся Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. Чотирьохрічна бюджетна тема мала завершитися опублікуванням майже готової енциклопедії. Та знову невдача, тепер з інших причин. Окрім непоправної втрати головного координатора робіт Олега Зінченка та ще деяких провідних мінералогів, виникла проблема граматичного аспекту.

Енциклопедія має давати стандартні назви мінералів, а такі в Україні не були затвержені. Єдиний мінералогічний словник українською мовою [3] вийшов тоді, коли число затверджених видів мінералів у світі трохи перевищувало 2,5 тис. У 2013 р. воно сягнуло майже 5 тис. Українські назви мінералів дуже зрідка траплялися в геологічній літературі, що видавалася майже виключно російською. Після проголошення Незалежності України і ширше використання української мови назви нововідкритих мінералів, а то й давніших, калькували з російської або з англійської, причому за різними граматичними правилами, оскільки Український правопис було затверджено лише 2019 р.

Перед українськими мінералогами постало питання упорядкувати назви мінералів державною мовою [7]. Малочисельний колектив виконавців теми, наскільки б авторитетним він не був, не міг самостійно ухвалити правила утворення українських синонімів латиноабеткових назв мінералів. Остаточну ухвалу, після обговорення мінералогічною спільнотою, мала прийняти Термінологічна комісія, яка була створена лише 2017 р. на ІХ з'їзді Українського мінералогічного товариства. Рекомендації Комісії оформлено лише в 2019 [1], а ухвалені українські назви мінералів опубліковано в 2022 [2].

Наступним завданням було упорядкувати, відповідно до змін у світовій мінералогічній науці [9], і номенклатуру мінералів [6]. Остання також не стояла на місці, що призвело до швидкого старіння мінералогічних словників. Стало зрозумілим, що в епоху Інтернету найкращим способом підготовки МЕУ може стати її диджиталізація, тобто створення цифрової версії. На вебресурс «Українська мінералогічна енциклопедія» [8], створений за спонсорської допомоги доньок академіка Євгена Лазаренка, покладене те саме завдання, що планувалося для МЕУ. Та можливості вебресурсу набагато більші, зокрема зворотній зв'язок з читачами, фактично необмежене число літературних джерел і світлин з мінералами, географічні координати місця знахідок мінералів тощо. Найголовніше – змога постійно

редагувати текст, вносити інформацію про номенклатурні зміни, нові знахідки і результати доповнених досліджень мінералів.

Висновки. Диджиталізоване зведення з регіональної мінералогії України на кшталт енциклопедії має низку переваг над друкованим.

1. Попри те, що вебресурс зберігає абетковий перелік статей, висвітлення інформації про окремий мінерал від структури не залежить.
 2. Існує змога оперативно вносити зміни і доповнення.
 3. Можливість обміну думками з читачами.
 4. Можливість розміщення необхідної кількості кольорового ілюстративного матеріалу, обмеженої у друкованих виданнях вартістю накладу.
 5. Знахідки мінералів відображені на інтерактивних мапах.
- Нині відбувається наповнення сторінок «Української мінералогічної енциклопедії», диджиталізація якої дозволить позбутися тих недоліків, що супроводжували підготовку друкованих зведень. Завершення цієї роботи стане найкращим вшануванням пам'яті видатного українського мінералога – академіка Євгена Лазаренка.

Література:

1. Записки Українського мінералогічного товариства: Словник українських назв мінеральних видів і різновидів. К.: Академперіодика, 2019. Т. 16. 446 с.
2. Кульчицька Г., Черниш Д., Сетая Л. Українська номенклатура мінералів. Київ: Академперіодика, 2022. 547 с.
3. Лазаренко Є.К., Винар О.М. Мінералогічний словник. Українсько-російсько-англійський. Київ: Наук. думка, 1975. 773 с.
4. Матковський О.І. Золотий вік в історії мінералогії України. *Записки Укр. мінерал. тов-а*. 2017. Т. 14. С. 5–31.
5. Мінерали України. Київ: Наук. думка, 1990. 408 с [in Russian].
6. Пономаренко О.М., Кульчицька Г.О. Упорядкування номенклатури мінеральних видів у зв'язку з підготовкою „Мінералогічної енциклопедії України”. *Мінерал. журн.* 2015. Т. 37, № 2. С. 3–12.
7. Пономаренко О.М., Кульчицька Г.О., Черниш Д.С. Упорядкування українських назв мінеральних видів у зв'язку з підготовкою «Мінералогічної енциклопедії України». *Мінерал. журн.* 2015. Т. 37, № 3. С. 3–14.
8. Українська мінералогічна енциклопедія. За ред. акад. НАН України О.М. Пономаренка. URL: <https://mineralopediainukraine.com/> Дата звернення: 10.11.23.
9. Nickel E.H., Grice J. D. The IMA Commission on new minerals and mineral names: Procedures and guidelines on mineral nomenclature. *The Canadian Mineralogist*. 1998. Vol. 36. P. 3–16.